

stavlja kao svetijeg od pismoznana i farizeja, što on doživljava kao nevjernost Savezu Božjem kojega je Bog sklopio s Izraelom. To Neusnera začuđuje u Isusovu nauku pa zaključuje: „mi se zapravo sukobljavamo jer i jedni i drugi postavljamo zahtjeve: jedan zahtijeva spasenje na kraju vremena, drugi posvećenje ovdje i sada. Kako ćemo živjeti zajedno?“ (s. 177.).

I u raspravi „put iz Kafarnauma“ neshvatljivo je autoru što Isus tvrdi da će „sinovi kraljevstva biti izbačeni van u tamu“ a „zaposjest će ga mnogi s istoka i zapada...“, što se ne može utvrditi iz Tore, primjećuje Neusner. I odvajanje desetine za potrebe Hrama i svećenika autoru knjige u skladu je s propisima Tore jer se dar uklapa u svetost života „sveti budite...“, a Isus prekorava pismoznance i farizeje što ljudima nameću velike terete, a propuštaju najvažnije u Zakonu: pravednost, milosrđe i vjernost. Isus prema autoru „prihvaća kao gotovu činjenicu da je pravednost u proturječju s obredom“ (s. 190.). Prema Neusneru Isus nije shvatio propise Tore o svetosti koja je vezana i uz propise o žrtvama i prinošenju dara u Hram i za svećenstvo. „Živjeti po zakonima koje je Bog odredio za naše posvećenje. To nama znači biti vječni Izrael“ (s. 209.).

I u zaključnoj raspravi „koliko Tore na koncu“ autor se ne uvjerava kako Isusovo učenje i

Tora mogu ići zajedno. Isus govori o kraljevstvu nebeskom, a zaboravlja nauk Tore o vječnom Izraelu. „On poziva mene, a ja sam dio nas“, vječnog Izraela. Zato se s poštovanjem rastaje od Isusa koji svojim učenicima govori o sutrašnjici a mi o današnjici (s. 222.). Razilaze se kao prijatelji sa željom da i jednoj i drugoj strani bude sretno na putu života.

Knjiga je u cjelini poziv na međureligijski dijalog koji se temelji na poštovanju i uvažavanju drugoga i drukčijeg. „Knjiga donosi dublje razumijevanje židovstva, dotičući se niza konfliktnih pitanja između židovstva i kršćanstva. ... Stoga je tolerantnost i uvažavanje drugog glavna poruka Jacoba Neusnera kao polazište za sve buduće međureligijske dijaloge i rasprave“ (Kotel Da-Don). Neusnerove rasprave s Isusom pomažu i kršćanima „otvoriti oči za veličinu Isusove riječi i za odluku pred koju nas stavlja evanđelje“ (Benedikt XVI. *Isus iz Nazareta*, s. 84.).

Božo Odošić

DVIJE ZNANSTVENE KNJIGE I JEDNA KNJIŽICA O DRINSKIM MUČENICAMA

S. M. Ozana KRAJAČIĆ, *Mariae Juliae Ivanišević et IV sociarum sororum ex Instituto Filiae divinae*

caritatis in odium fidei, uti fertur, interfectarum (+1941.) positio super martyrio, Romae, 2008., XI+209+230+XIII str.

S. M. Slavica BULJAN, *Zavjet krvlju potpisan. Životopis službenica Božjih Drinskih mučenica*, Družba Kćeri Božje ljubavi, Zagreb, 2011., 450 str.

S. M. Ozana KRAJAČIĆ, *Drinske mučenice. Život i mučeništvo*, Družba Kćeri Božje ljubavi, Zagreb, 2011., 59 str.

Iako je naslov prve knjige latinski, tekst je na talijanskom. To je tzv. „pozicija“ ili službeno obrazloženje u kauzi za beatifikaciju s. Jule Ivanišević i četiriju susestara koje su ubijene u Goraždu 15. prosinca 1941. Knjiga se vodi u Kongregaciji za kauze svetaca pod br. 2312 i dovršena je 16. srpnja 2008. U skladu s propisima Kongregacije autorica je navela postulatora vrhbosanskog svećenika Marka Tomića i relatora poljskog isusovca Jeronima Fokcińskoga. Na prvu stranicu koja prethodi unutarnjem latinskom naslovu stavljene su fotografije pet mučenica s potpisanim imenima tako da je s. Jula kao predstojnica u sredini stranice, iznad nje sestre Berchmana i Krizina, a ispod nje s. Antonija i s. Bernadeta. U kratkoj „Prezentaciji“ (str. IX-XI) relator predstavlja knjigu prikazujući povijesne

prilike u istočnoj Bosni 1941. kada su sestre silom odvedene iz svojega samostana na Palama i ubijene u Goraždu, obrazlažući zašto autorica dokazuje da su one mučenice, a izostavlja uobičajeno dokazivanje o herojskom stupnju kreposti. Prvi dio knjige naslovljen je „Informacija o pretpostavci“ (str. 1-209), drugi dio „Sažetak - iskazi svjedoka i dokumenti o mučenicama“ (str. 1-225).

Na početku knjige stoji najprije Izvještaj povijesne komisije u dijecezanskom dijelu kauze (str. 25-36), zatim popis izvora i literature (str. 37-53), što pokazuje da je autorica marljivo proučila ne samo službene spise kauze nego povijesne i teološke studije i članke koji osvjetljaju tužni događaj nasilnog odvođenja pet sestara iz njihova samostana te okrutnog pogubljenja. U dijelu o biografiji Božjih službenica (str. 58-92) prikazuje najprije religijski i nacionalni okvir BiH, osnutak NDH 1941. i reakciju četnika na to, a zatim iznosi zgusnuto podatke o životu i djelovanju svake od pet mučenica. Sržni dio *Pozicije* su tri poglavlja o mučeništvu: materijalno mučeništvo (str. 96-116), formalno mučeništvo od strane progonitelja (str. 117-138), formalno mučeništvo od strane mučenica (str. 139-160). Iz poglavlja „Glas o mučeništvu“ (str. 161-209) vidi se kako je za-

nimanje skupina i pojedinaca za stradale sestre od 1945. do 2001. pridonijelo poštovanju njihova junačkog primjera i opravdanju kauze za njihovu beatifikaciju.

U dijelu knjige naslovljenom „Sažetak“ na početku stoji tablica s popisom 25 svjedoka, od kojih je na prvom mjestu Anto Baković koji je kao dječak u Goraždu u noći masakriranja četiriju sestara slušao razgovor počinitelja s njegovom majkom, a sutradan vidio unakažena tijela sestara prije nego su ih četnici odgurnuli niz Drinu. On je svoje sjećanje objavio u obliku knjige (*Drinske mučenice*, Sarajevo, 1990.; talijanski prijevod 1996., portugalski 2004., engleski i slovački 2007.), ali se spremno odazvao da u okviru biskupijskog dijela kauze odgovori na službeno postavljena pitanja. Isto su učinili i drugi pozvani svjedoci. Autorica prevodi ili sažima njihove iskaze (II., 10-76). Zatim su prevedeni crkveni i redovnički dokumenti o pet Božjih službenica (II., 81-134), pisma njima i od njih te prije zabilježeni iskazi svjedoka koji su bili mrtvi u vrijeme pokretanja kauze (str. 134-235).

Autorica se držala uputa re-latora kauze J. Fokcińskog, postulatora M. Tomića i uobičajenih pravila Kongregacije, ali je njezino djelo pisano jasno, pregledno i čitko na talijanskom. Iako su bi-

skupi BiH te Republike Hrvatske molili papu Benedikta XVI. da ovoj kauzi dadne prednost, sigurno je njezina zasluga što je odličnom *Pozicijom* omogućila brzo odvijanje rimskog dijela procesa koji je trajao samo sedam godina.

Knjiga s. Slavice Buljan je prvi znanstveni prikaz pet drinskih mučenica s poviješću samostana na Palama, nasilnim odvođenjem i smrću sestara te iskazima svjedoka i poviješću sjećanja na mučenice. Prvo izdanje izašlo je 1996., drugo nepromijenjeno 2010. i ovo treće 2011. Ta knjiga je znanstvena podloga za pokretanje biskupijske kauze o beatifikaciji, jer je dostavljena Kongregaciji zajedno s kratkim prikazom Marka Josipovića slučaja Drinskih mučenica i molbom vrhbosanskog nadbiskupa da pokrene kauzu. Na temelju tih i drugih prethodnih radnja, nadbiskup E. Nowak kao tajnik Kongregacije izdao je 19. listopada 1999. dekret „Nihil obstat“ za početak kauze. Nadbiskup Puljić izdao je dekret o otvaranju procesa 4. prosinca 1999., a sjednica otvorenja održana je 6. prosinca.

Na naslovnoj stranici knjige otisnuta je slika nagorjelog ciborija iz sestarske kapele na Palama koji su sestre pronašle među spaljenim krhotinama samostana 27. prosinca 1941. Knjiga je osvjetljena sa 73 fotografije mučenica,

drugih sestara, sestarskih građevina i svjedoka. U boji su fotografije na naslovnoj stranici te 8 fotografija na str. 293-298.

Uz to su reproducirana u crno-bijeloj tehnici 23 pisma ili tipkana dokumenta.

Predgovor knjizi napisao je kardinal Puljić kao sadašnji pastir Nadbiskupije vrhbosanske u kojoj su drinske mučenice dobile redovničku formaciju te djelovale kao redovnice i mučenički umrle. Bibliografija (str. 13-43) podijeljena je na izvore o Družbi i pet paljanskih sestara te na objavljene knjige i članke o njima ili o vremenu u kojem su one živjele i djelovale. Slijedi poglavlje o djelovanju Kćeri Božje ljubavi u Vrhbosanskoj nadbiskupiji od 1882. do 1949. (str. 45-72). U poglavlju „Ratna 1941.“ (str. 73-84) prikazan je slom Kraljevine Jugoslavije u proljeće 1941. (s dva zemljovida), nastanak NDH te četnički i partizanski pokret u Drugom svjetskom ratu. U poglavlju „Od Pala do palma mučeništva“ (str. 85-131) prikazana je provala četnika u samostan sestara na Palama 11. prosinca 1941. te nasilno odvođenje sestara, ubojstvo s. Berchmane Leidenix u Sjetlini i ostalih četiriju sestara u Goraždu. Slijedi pet poglavlja o pojedinoj mučenici: s. Berchmana Leidenix (str. 133-171), s. Krizina Bojanc (str. 173-187), s. Jula Ivanišević,

koja je vršila službu predstojnice na Palama (str. 189-235), s. Antonija Fabjan (str. 237-251), s. Bernadeta Banja (str. 253-270). Autorica je dala zanimljive podnaslove pri izlaganju događaja iz života pojedine mučenice i vješto utkivala sjećanja živih susestara koje su s pokojnicama bile u novicijatu ili negdje na službi. U poglavlju „Na glasu svetosti“ (str. 271-298) prikazano je kronološki zanimanje katoličke javnosti za sudbinu tih sestara i njegovanje uspomene na njihov junački primjer vjere.

U poglavlju „Pisma i dopisnice sestara mučenica“ (str. 305-312) otisnuti su svi njihovi dokumenti koji sadržavaju tople osobne crte i duhovnost sestara. U poglavlju „Dokumenti o odvođenju sestara s Pala i njihovu mučeništvu u Goraždu 1941.“ (str. 313-331) prepisana su svjedočanstva jedanaest svjedoka. U poglavlju „Izjave o drinskim mučenicama“ (str. 333-386) tiskano je 79 kratkih sjećanja na pet pokojnih sestara od strane njihovih susestara ili članova obitelji. „Novinski članci 1939.-1942. koji izvješćuju o životu i smrti sestara“ (str. 387-395) marljivo su registrirani i dobrim dijelom citirani. U prosincu 1941. nalazio se u samostanu sestara na Palama slovenski svećenik i književnik Franc Ksaver Meško (1874.-

1964.), nakon što su ga njemački okupatori otjerali iz Slovenije. Bio je zarobljen zajedno sa sestrama, ali je kasnije uspio dokazati četničkim vođama da nije Hrvat te da Slovenci vole Jugoslaviju i zato je bio pušten. U svojoj autobiografiji opširno je opisao svoje zarobljeništvo i patnje sestara. Iz njegove knjige autorica je prenijela dio koji se odnosi na sestre (str. 397-419).

Nakon sažetaka na engleskom i njemačkom, „Kazalo ime-na“ (str. 427-437) pomaže čitateljima da brzo pronađu građu vezanu uz pojedino navedeno ime. U drugom izdanju knjige autorica je u „Pogovoru“ (str. 439-447) izvijestila o pokretanju kauze za proglašenje Drinskih mučenica blaženima te uvrstila odobrenu prigodnu molitvu za to. U trećem izdanju u „Pogovoru“ (str. 449-450) izvještava da je nakon završetka procesa u Rimu papa Benedikt XVI. izdao pismeno odobrenje za proglašenje blaženima i zahvaljuje svima koji su tome pridonijeli.

Knjižica s. Ozane Krajačić, u džepnom formatu, objavljena je u svibnju 2011. kao izravna priprava za svečanost beatifikacije. U predgovoru izražava radost što je Kongregacija za kanonizaciju, nakon brižnog proučavanja *pozicije*, prihvatila dokaze da su sestre pogubljene iz mržnje na katoličku

vjeru te da mogu biti štovane kao mučenice. Ona najprije iznosi životopis sestara pojedinačno, zatim njihovo zajedničko djelovanje u Družbinu samostanu na Palama te nasilno odvođenje i mučeničku smrt. Za s. Antoniju Fabjan kaže: „Bavljenje vrtlarstvom, rad u praonici i obavljanje kućanskih poslova dovelo ju je do toga da otkrije vrijednost i ljepotu malih stvari“ (str. 26). O sestri Berchmani navodi da su je zbog dobrotvornosti prema muslimanima i pravoslavicima ljudi nazvali „turskom majkom“ i „srpskom majkom“ (str. 30).

Uz katolika Franju Milišića kao stalnog radnika kod sestara je povremeno radio i jedan pravoslavac i sestre se su prema obojici odnosile s poštovanjem, a njihov samostan je bio prozvan „gostinjac siromaha“ (str. 32). Svjedok Zvonimir Stilinović, dječak s Pala u to vrijeme, posvjedočio je da su sestre uživale velik ugled i pravoslavni stanovnici Pala osuđivali su nasilno odvođenje sestara (str. 34-35). Svoju posljednju božićnu čestitku uputila je predstojnica s. Jula s. Franciski Dušić 11. prosinca 1941. (pred odvođenje iz samostana!) i u njoj moli za mir u svijetu (str. 37). „U jednoj pravoslavnoj kući, gdje su zarobljenici nakratko zastali, sestre su kleknule na pod i tiho molile. Domaćini su se odlučno zauzeli za njih

ističući da su dobro činile; gospodar je ponavljao: 'Dobri Bože, ti nas spasi!'" (str. 41). Marija Čolić r. Baković svjedoči kako je u noći pogibije sestara osobno čula ženske krikove koji su dopirali iz kasarne: „Isuse, spasi nas!“ (str. 44). U zaključnom razmatranju autorica ističe kako sestre i drugi vjernici u vremenu demokracije dolaze na Drinu ispod bivše vojne kasarne te u tišini oslušuju poruku koja zove na nasljedovanje: „Spomen na vjernost u malom koja je, ustrajnim radom, sazrela i urodila vjernošću u velikom. O vjernosti u velikom – u velikim kušnjama i okolnostima zla – govori na osobit način rijeka Drina. Tamo su sestre vlastitom krvlju potvrdile ono što su na dan svoga zavjetovanja riječima izrekle i kroz život svakodnevno obnavljale. Tamo je izgovoren njihov posljednji: 'Evo me!'" (str. 54).

Obje autorice govore o životu i mučeništvu pet sestara iz svoje družbe bez velikog hrvatovanja i političke manipulacije žrtvom i smrću mučenica. Tko pročita njihove knjige, uvjerit će se da nasilje četničkih ekstremista ne treba pripisivati cijelom srpskom narodu, osobito zato što su Srbi starosjedinci Pala 1941. katoličke sestre poštovali i osudili nasilje svojih sunarodnjaka nad njima.

Mato Zovkić

**„PHILOSOPHIA PERENNIS“
KAO TRAJNI IZAZOV I
NADAHNUĆE FILOZOFSKOM
PROMIŠLJANJU**

Marko JOSIPOVIĆ, *Philosophia perennis* (ur. Željko PAVIĆ), Naklada Breza, Zagreb, 2010., 259 str.

Prikazati neku knjigu, čini se naizgled jednostavan i ne pretjerano složen pothvat. Da, ali ako je predstavljamo, prikazujemo, preričemo isključivo u njezinu sadržajnom i formalnom smislu. Knjiga pokojnog Marka Josipovića, posmrtno objavljena zahvaljujući bosansko-hrvatskom filozofu Željku Paviću, poziva čini se na nešto više od pukog predstavljanja i prepričavanja. To pak dalje znači da se u ovom kratkom prikazu nećemo zadržavati tek na pukom presjeku onog što nam se na vrlo kompaktnih i dosljedno složenih gotovo 260 stranica nudi, već ćemo – ostajući dosljedni našoj prvotnoj nakani o neprepričavanju knjige – istu pokušati filozofski iščitati upućujući pri tome na temeljna filozofijska pitanja koja nam se u njoj podastiru, s bitnim naglaskom na njezinu neoskolastičku obojenost. Razlog ovakvu, možemo ga nazvati, filozofsko-problemskom iščitavanju ovog djela, leži u činjenici što njezin sadržaj daleko probija okvire pukog prikaza filozofske misli prvog vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera i s njim neoskolastičkog